

<https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-06>

УДК: 321

Олег Сергійович Гайкост. викладач, к. політ.н., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022o.gaiko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9290-2658>

ГЕНЕЗА ТА ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКО-ТЕОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ CORPUS MYSTICUM В ТЕОЛОГІЧНІЙ І ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Розглянуто генезу та еволюцію середньовічної політико-теологічної концепції *corpus mysticum*. Показано, як в теології, під впливом ранніх християнських авторів, закріплюється поняття *corpus Christi*. Проаналізовано значення Каролінгських євхаристичних дискусій IX ст. для більш систематичного розуміння *corpus Christi* і поступового закріплення. в теології Середніх віків термінологічних різновидів: *corpus verum* та *corpus mysticum*. Розглянуто основні ідеї П. Ратберта та Р. Корбійського, під час Каролінських євхаристичних дискусій IX ст., які суттєво вплинуть на подальшу концептуалізацію *corpus mysticum* в середньовічній теології. Простежено вплив Євхаристичної кризи XI ст. на термінологічну інверсію, коли в середньовічній теології для позначення Євхаристії замість терміна *corpus mysticum* починають використовувати *corpus verum*. Розглянуто вплив П. Ломбардського на закріплення в університетській теології поняття *corpus mysticum* для позначення церкви. Показано, що закріпленню терміна *corpus mysticum* сприяло поширення в XIII ст. теорії корпоративних тіл, яка аргументувала можливість розглядати спільноту як єдиний юридичний суб'єкт. Акцентовано увагу на чинниках, що зумовили інституційне та політичне посилення Римо-католицької церкви та вплинули на вживання поняття *corpus mysticum* для позначення церкви. Висвітлено роль Т. Аквінського в остаточній систематизації теологічної термінології, яка позначає три рівні присутності Христа і вживає термін *corpus mysticum* як синонім церкви. Показано, що розвиток теорії корпоративних тіл та поступова централізація королівської влади в Пізньому Середньовіччі зумовлюють семантичні зміни, коли термін *corpus mysticum* помалу втрачає зв'язок із Римо-католицькою церквою, оскільки стає загальним терміном для позначення будь-якого корпоративного тіла, початково теологічний термін починає активно використовуватися в політико-юридичному значенні, а пізніше термін *corpus politicum* поступово витісняє *corpus mysticum* для позначення королівства. Простежено вплив середньовічних каноністів на процес універсалізації і секуляризації концепції *corpus mysticum*.

Ключові слова: *corpus mysticum*, *corpus politicum*, *corpus Christi*, політичне тіло, політична теорія, політична думка

Як цитувати: Гайко, О.С. 2026. Генеза та еволюція політико-теологічної концепції *corpus mysticum* в теологічній і політичній думці середніх віків. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»* 49: 44-50. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-06>

In cites: Gaiko, O. 2026. Genesis and Evolution of the Political Theology Concept of Corpus Mysticum in Medieval Theological and Political Thought. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 49: 44-50. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2026-49-06> (in Ukrainian)

© Гайко О.С., 2026.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Значимою концептуальною ідеєю політичної теорії Нового часу була політична концепція *Body politic/corpus politicum* (політичне тіло), яка протягом Нового часу еволюціонувала у сучасну теорію держави. Ця концепція мала два ключові положення, які стануть основою для сучасного теоретичного осмислення феномена держави епохи Модерну: по-перше, держава розглядається як штучна особа (корпорація); по-друге, джерелом влади в державі є народ, який шляхом укладання суспільного договору делегує особі/особам повноваження керувати державою. Зазначені положення в Новий час стають теоретичним політико-юридичним базисом розуміння держави, відповідно, вони залишаються незмінними незалежно від конкретного типу політичного режиму. Саме концепція політичного тіла в Новий час досить органічно доповнювала теорію суверенітету Жана Бодена і зробила можливим розкриття значного потенціалу цієї теорії як для політичної теорії, так і безпосередньо для політичної реальності. Окрім цього, теоретичний синтез концепції політичного тіла з теорією суверенітету Ж. Бодена заклав фундамент для подальшого розвитку теорій суверенітету, зокрема народного суверенітету, та теорій демократії. Попри свою значимість і вплив на розвиток політичної теорії Нового часу, концепція політичного тіла (яка отримала популярність в Новий час завдяки роботам Томаса Гоббса) є середньовічною концепцією, що буда відроджена і доповнена Т. Гоббсом. В політичній думці Пізнього Середньовіччя концепція *corpus politicum* з'являється через секуляризацію середньовічної теологічної концепції *corpus mysticum*.

У статті буде розглянуто процес формування та еволюцію середньовічної політико-теологічної концепції *corpus mysticum*, яка радикальним чином вплине на західну політичну думку і стане основою для формування концепції *corpus politicum* (політичне тіло).

Розвиток концепції *corpus mysticum* досліджено в класичних роботах з цієї теми Г. де Любака та Е. Канторовича; середньовічна теорія корпоративної спільноти висвітлена в дослідженнях О. фон Гірке; концепція церковного організму розглядається в роботах В. Ульманна; вплив концепції *corpus mysticum* на ідею політичної єдності проаналізовано Дж. Каннінгом; зв'язок концепції

corpus mysticum із середньовічним конституціоналізмом висвітлено в дослідженнях Д. Калеман; вплив концепції *corpus mysticum* на соціальну теорію досліджено Дж. Мілбанком.

Метафора суспільства як тіла є досить давньою, ми можемо зустріти її у Платона, який порівнює гармонію частин суспільства із гармонією частин тіла(платон) (Платон 2000). Аристотель розглядає поліс як органічне ціле, а людину – як політичну тварину (Аристотель 2000). Ціцерон порівнює суспільство із тілом в якому різні групи виконують різні функції (Ціцерон 2019: 109-212). Однак античні автори лише обмежуються використанням органічної метафори суспільства, не концептуалізуючи її.

Подальший розвиток метафори тіла відбувається в ранньому християнстві, і саме раннє християнство закладає основи для подальшої концептуалізації тіла в теологічній думці Середніх віків. У Новому Заповіті є два Послання апостола Павла, які стануть ключовими для подальшого розвитку метафори тіла в Християнстві: «Перше послання св. апостола Павла до коринтян»¹ та «Послання св. апостола Павла до ефесян». Єдність віруючих-християн, через образ тіла Христа, розкривається в Першому посланні св. апостола Павла до коринтян:

«Хіба ви не знаєте, що ваші тіла то члени Христові?» (1 Кор. 6:15),

«Бо як тіло одне, але має членів багато, усі ж члени тіла, хоч їх багато, то тіло одне, так і Христос» (1 Кор. 12:12) – ця цитата стане центральною для християнської еклезіології.

«Бо ми всі одним Духом охрещені в тіло одне, чи то юдеї, чи геллени, чи раби, чи то вільні, і всі ми напоєні Духом одним» (1 Кор. 12:13).

У Послання св. апостола Павла до ефесян метафора тіла використовується відносно церкви:

«І все впокорив Він під ноги Йому, і Його дав найвище за все за Голову Церкви» (Еф 1:22)

«бо чоловік голова дружини, як і Христос Голова Церкви, Сам Спаситель тіла!» (Еф 5:23)

Августин Аврелій (354-430) в роботах *Enarrationes in Psalmos* (Тлумачення псалмів) (Augustine 2015) та *De Civitate Dei*

¹ В статті цитується текст Біблії в перекладі Івана Огієнка

(Про місто Боже) (Augustine 2012) розвиває думку апостола Павла про те, що Церква є тілом, а Христос – головою. Августин Аврелій зазначає, що Христос і Церква є єдиним містичним організмом. Так в роботі «Про місто Боже» *civitas* (місто) є історичною спільнотою, оскільки *Civitas Dei* (місто Боже) включає всіх спасених християн. Церква, згідно з Августином, є універсальним тілом Христа, що охоплює всю історію спасіння (Augustine 2012). Саме під впливом праць Августина Аврелія в середньовічному християнстві закріплюється поняття *corpus Christi* (тіло Христа).

Переломним етапом еволюції поняття *corpus Christi* були Каролінські євхаристичні дискусії IX ст.; значимість цього періоду для формування концепції *corpus mysticum* досліджено в класичних роботах Г. де Любака (Lubak 2007: 35-78) і Е. Канторовича (Kantorowicz 1957: 193-206). Системні реформи Карла Великого – адміністративна реформа, централізоване карбування монет, створення професійної кінноти та впровадження практики надавання земельних наділів за військову службу, судова реформа, підтримка шкіл та писемності – сприяли формуванню централізованої держави. Коронація Карла I Великого імператором Заходу (800 р.) детермінувала появу політичного проекту *Renovatio imperii christiani* (Відновлення християнської імперії), метою цього політичного проекту було відновлення Римської імперії як єдиної християнської імперії під владою Карла I Великого. Політичний проект *Renovatio imperii christiani* передбачав три пріоритетні напрямки: політичний (об'єднання розділених королівств під владою імператора), релігійний (імператор – захисник християнського світу) та культурний (розвиток освіти, збереження і розповсюдження латинського культурного спадку), фактично цей політичний проект планував об'єднання християн Західної Європи в межах єдиної держави під владою Карла I Великого, який претендував на статус законного спадкоємця римських цезарів.

Проект *Renovatio imperii christiani* зумовив появу теологічної дискусії, оскільки плани створення єдиної християнської спільноти під політичної владою імператора вимагали уніфікацію теології та стандартизацію літургії. Теологічна дискусія зводилась до однієї ключової євхаристичної проблеми – як саме розуміти тіло Христа в Євхаристії. В той час у теології існувало розуміння «тіла Христа» в декількох

значеннях: історичне (як фізичне тіло Христа), церковне (як об'єднання (сукупність) віруючих) та євхаристичне (як тіло в таїнстві), однак в ранній християнській теології не існувало чіткого теоретичного обґрунтування, як саме пов'язані між собою ці різні «тіла Христа» і не було чіткого розмежування, один і той самий автор в одному конкретному тексті міг вживати «тіло Христа», наприклад, як в церковному значенні (як об'єднання віруючих), так і в історичному (як фізичне тіло Христа).

Згадана вище теологічна дискусія являла собою полеміку між двома франкськими теологами IX ст. – Пасхазієм Радбертом та Ратрамном Корбійським.

Пасхазій Радберт (792-865 рр.) – бенедиктинський монах, абат Корбійського монастиря, один із провідних теологів Каролінгської доби, приблизно в 831-833 рр. пише текст *De corpore et sanguine Domini* (Про тіло і кров Господні), в якому аргументує реалістичну інтерпретацію поняття «тіло Христа». Ну думку автора, євхаристичне тіло Христа та історичне тіло Христа ідентичні, відповідно таїнство встановлює фізичну тотожність між хлібом з вином і розіп'ятим Христом, де хліб – тіло Христове, вино – кров Христа, а таїнство є реальною присутністю (Radbertus 2020). Саме реалістична інтерпретація П. Радберта закладає теоретичні основи доктрини, яка остаточно сформується в XIII ст., трансубстанціації (переісточення).

Ратрамн Корбійський (помер бл. 868) – монах Корбійського монастиря, теолог, приблизно в 844-850 рр. пише трактат-відповідь на текст П. Радберта *De corpore et sanguine Domini* із тією самою назвою, трактат аргументує символічну інтерпретацію поняття «тіло Христа». Автор в своєму трактаті розмежує історичне тіло (*corpus verum*) та містичне (сакраментальне) тіло (*corpus mysticum*), тобто *corpus mysticum* починає означати Євхаристію. На думку П. Радберта, в таїнстві тіло Христа присутнє не фізично, а духовно. Таким чином, реальність Євхаристії містична, а не фізична (Ratramnus of Corbie 1838).

Каролінгська теологічна Євхаристична дискусія, головним чином між П. Радбертом та Р. Корбійським, виявилась досить продуктивною для більш систематичного розуміння *corpus Christi* і сприяла поступовому закріпленню в теології Середніх віків термінологічних різновидів: *corpus verum* та *corpus mysticum*, які протягом XII-XIII ст. змінюють своє значення, порівняно із

запропонованим Р. Корбійським значенням цих термінів, тобто сама термінологія закріпиться, а значення конкретних термінів, як ми покажемо далі, зміниться з часом.

Якщо Каролінські євхаристичні дискусії IX ст. були переломним етапом еволюції концепції *corpus Christi*, то Євхаристичну кризу XI ст. можна вважати ключовою подією, яка зумовила семантичну зміну терміна *corpus mysticum*, який буде остаточно закріплено в теології (Масу 1984: 44-60). Євхаристичні дискусії XI ст. являють собою реакцію на ідеї французького теолога Беренгарія Турського (999-1088), який продовжував розвивати символічну інтерпретацію тіла Христа в Євхаристії Р. Корбійського, наполягаючи, що Євхаристія – це символічна (духовна) присутність Христа, а не фізична. На його думку, хліб і вино не змінюють своєї матеріальної субстанції, а присутність Христа є лише духовною. Позиція Б. Турського зустріла жорстку критику як з боку низки впливових теологів, так і з боку церкви, які наполягали на тому, що Євхаристія є фізичною присутністю тіла Христа. За результатами цих дискусій *corpus verum*, яке раніше означало історичне тіло Христа, починають використовувати для позначення Євхаристії, що мало посилити усвідомлення саме фізичної, а не символічної присутності Христа. Тобто для позначення Євхаристії з XI ст. в теології замість терміна *corpus mysticum* починають використовувати *corpus verum*.

Протягом XII ст. Римо-католицька церква суттєво посилює свої позиції, цьому процесу сприяла низка чинників, зокрема:

- Григоріанські реформи XI-XII ст., які були направлені на посилення суб'єктності та інституційної незалежності церкви в боротьбі за інвеституру;

- Створення корпусу канонічного права *Decretum Gratiani* юристом-бенедиктинцем Граціаном близько 1140 р., в якому погоджено позиції світського та церковного права, під впливом канонічного права юристи починають розглядати церкву як *corporatio* (колективне тіло);

- Компроміс між Папою римським Калікстом II та імператором Священної Римської імперії Генріхом V в боротьбі за інвеституру, який закріплюється Вормським конкордатом 1122 р.;

- Інтелектуальні перетворення в середньовічній Європі, центром яких стає Римо-католицька церква, – відкриття університетів, систематизація теології (головним чином завдяки роботам видатних теологів

Гуго Сент-Вікторського та Петра Ломбардського), поява зрілої схоластики.

Організаційне, інтелектуальне і політичне посилення церкви зумовило поступове відокремлення від мирян духовенства, яке перетворюється на окрему ієрархізовану спільноту, відбувається розвиток еклезиології, що починаючи із XII ст. позначається на термінології, так поняття *corpus mysticum* починає вживатися для позначення церкви, хоча, як ми вже показали раніше, у Р. Корбійського *corpus mysticum* означав Євхаристію. Характерна для теології XII ст. семантика терміна *corpus mysticum* знайшла відбиття в теологічному трактаті *Sentences* (Сентенції) (Lombard 2010) близько 1150 року, провідного схоласта-теолога Петра Ломбардського (1096-1160); саме цей трактат стане найважливішим підручником з теології протягом тривалого часу в Середні віки. У згаданому вище трактаті П. Ломбардський вживає *corpus mysticum* для позначення церкви, саме таке семантичне значення, під впливом цього трактату, закріплюється в університетській теології. а вже в XIII ст. завдяки найвидатнішому середньовічному теологу Томі Аквінському розуміння *corpus mysticum* стає канонічним для латинської традиції.

Тома Аквінський (1225-1274) в трактаті *Summa Theologiae* (Сума теології) (1265-1274 pp.) (Aquinas 2017) остаточно закріплює три рівні присутності Христа відповідною термінологією: *corpus naturale* (історичне тіло Христа), *corpus verum/corpus sacramentale* (Євхаристична присутність Христа), *corpus mysticum (Christi)* (церква). Остаточне розуміння *corpus mysticum* як церкви, через інтелектуальний вплив Томи Аквінського, стане загальноприйнятим, починаючи з кінця XIII ст. автори будуть вживати *corpus mysticum (Christi)* як синонім церкви вже не уточнюючи, що мова йде саме про церкву, оскільки така семантика терміна після Томи Аквінського стане загальноприйнятою.

Потрібно уточнити один принциповий термінологічний момент: починаючи з XII-XIII ст. для позначення церкви використовували два варіанти одного терміна – *corpus mysticum Christi* (повна назва) та *corpus mysticum* (скорочена назва), обидва варіанти активно вживались середньовічними авторами. Досить часто використання скороченого варіанта терміна є свідченням того, що в теології остаточно закріпився термін *corpus verum* для позначення тіла Христа в Євхаристії, відповідно, уточнювати, що мова йде не про історичне тіло Христа (як це

розумілось до XII), а про Євхаристію, не було необхідним. З іншого боку, закріплення терміна *corpus verum* для позначення тіла Христа в Євхаристії, не могло призвести до плутанини при вживанні терміна *corpus mysticum*.

Закріпленню терміна *corpus mysticum* сприяло поширення в XIII ст. теорії корпоративних тіл, під впливом каноністів, які аргументували можливість розглядати спільноту як єдиного юридичного суб'єкта, ця теорія починає застосовуватися до різних інститутів (церква, університети, ордени, міста).

З XIV ст. через розвиток теорії корпоративних тіл та поступову централізацію королівської влади термін *corpus mysticum* поступово втрачає зв'язок із Римокатолицькою церквою, оскільки стає загальним терміном для позначення будь-якого корпоративного тіла. Початково теологічний термін починає активно використовуватися в політико-юридичному значенні. Каноністи, розвиваючи теорію корпоративних тіл, аргументували наявність містичної єдності у будь-якої спільноти, яку можна розглядати в якості юридичного суб'єкта, саме цей аргумент і сприятиме універсалізації терміна *corpus mysticum*. З XII ст. політичні мислителі починають використовувати метафору тіла для опису королівств, а вже в XIV ст. під впливом робіт Єгидія Римського (1243-1316) та Марсілія Подуанського (1275-1343) активно буде вживатися термін *corpus politicum* (політичне тіло). В XIV ст. відбувається певна термінологічна невизначеність, оскільки термін *corpus mysticum* застосовується до будь-якого корпоративного тіла, відповідно для опису королівств також застосовується цей термін, але разом із цим для позначення королівств як корпоративних тіл вживається термін *corpus politicum*. Е. Канторович слушно зауважує, що автори в Пізньому Середньовіччі, говорячи про королівства, часто не розмежовували терміни *corpus mysticum* та *corpus politicum* вживаючи їх як взаємозамінні синоніми (Kantorowicz 1957: 193-201).

Вже в XV ст. термін *corpus politicum* витісняє *corpus mysticum* для позначення королівства і починає активно розвиватися в політико-юридичній думці, поступово еволюціонує в сучасну теорію держави.

Таким чином, теоретичні витoki концептуальної ідеї держави Нового часу безпосередньо пов'язані з процесом секуляризації середньовічної теологічної концепції *corpus mysticum* в західній політичній думці Пізнього Середньовіччя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Платон.2000. *Держава*. Переклад з давньогрецької та коментарі Дзвінки Коваль. К.: Основи. 355 с.
2. Аристотель.2000. *Політика*. Переклад з давньогрецької та передмова О. Кислюка. К.: Основи. 239 с.
3. Цицерон, Марк Тулій. 2019. *Про закони. Про державу. Про природу богів*. Переклад з латини В. Литвинов. Л.: Априорі. 392 с.
4. Saint Augustine. 2015. *Essential Exposition of Psalms*. Selected and Introduced by Michael Cameron, expositions and Psalms /translation and notes by Maria Boulding, edited Translation by Boniface Ramsey. Hade Park, NY: New City Press. 514 p.
5. Saint Augustine.2012. *The City of God*. Translation by William Babcock, notes by Boniface Ramsey. Hade Park, NY: New City Press. 640 p.
6. Lubak, Henry de. 2007. *Corpus Mysticum: The Eucharist and the Church in the Middle Ages*. Translated by Gemma Simmonds with Richard Price and Christopher Stephens; edited by Laurence Paul Hemming and Susan Frank Parsons. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 360 p.
7. Kantorowicz, Ernst. 1957. *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 624 p.
8. Radbertus, Paschasius.2020. *'On the Body and the Blood of the Lord', with the 'Letter to Fredugard'* Translation, introduction, and notes by Fr. Mark G. Vaillancourt. Turnhout: Brepols Publishers. 208 p.
9. Ratramnus of Corbie.1838. *The Book of Ratramn: The Priest and Monk of Corbey, Commonly Called Bertram, on the Body of the Lord*. Oxford: John Henry Parker. URL: <https://archive.org/details/BookOfRatramn/page/n7/mode/2up>
10. Macy, Gary. 1984. *The Theologies of the Eucharist in the Early Scholastic Period: A Study of the Salvific Function of the Sacrament according to the Theologians c.1080-c.1220*.Oxford: Oxford University Press. 262 p.
11. Lombard, Peter. 2010. *The Sentences: Book 4: On the Doctrine of Signs*. Translated by Giulio Silano. Toronto, Ontario: Pontifical Institute of Medieval Studies. 370 p.
12. Aquinas, Thomas. 2017. *Summa Theologiae*. URL: <https://www.newadvent.org/summa/>

Стаття надійшла до редакції 1.12.2025
Статтю прорецензовано 9.01.2026
Стаття рекомендована до друку 30.03.2026
Статтю опубліковано 30.04.2026

Використання штучного інтелекту: Автор засвідчує, що під час проведення дослідження та підготовки цього рукопису генеративний штучний інтелект не використовувався

Oleg Haiko

Senior Lecturer, PhD in Political Science, V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
o.gaiko@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9290-2658>

GENESIS AND EVOLUTION OF THE POLITICAL THEOLOGY CONCEPT OF CORPUS MYSTICUM IN MEDIEVAL THEOLOGICAL AND POLITICAL THOUGHT

This article examines the genesis and evolution of the medieval politico-theological concept of *corpus mysticum*. It shows how the concept of *corpus Christi* became established in Christian theology under the influence of early Christian authors. Particular attention is paid to the Carolingian Eucharistic controversies of the ninth century, which contributed to a more systematic understanding of *corpus Christi* and led to the gradual consolidation in medieval theology of the terminological distinction between *corpus verum* and *corpus mysticum*. The article analyzes the key ideas of Paschasius Radbertus and Ratramnus of Corbie, whose positions during the Carolingian Eucharistic debates significantly influenced the later conceptualization of *corpus mysticum* in medieval theology.

The study also traces the impact of the eleventh-century Eucharistic crisis, which led to a terminological inversion whereby the term *corpus verum* increasingly came to designate the Eucharist, while *corpus mysticum* was gradually applied to the Church. The role of Peter Lombard in consolidating the use of *corpus mysticum* as a designation for the Church within scholastic and university theology is examined. It is argued that the spread of the theory of corporate bodies in the thirteenth century further contributed to the stabilization of the concept, since this theory provided a juridical framework for understanding a community as a single corporate subject.

The article also highlights the institutional and political factors that strengthened the Roman Catholic Church and encouraged the use of *corpus mysticum* as a designation for the Church. Particular attention is given to Thomas Aquinas, whose work played a crucial role in the systematic formulation of the theological terminology describing the three modes of Christ's presence and in establishing *corpus mysticum* as a synonym for the Church.

Finally, the article demonstrates that the development of the theory of corporate bodies and the gradual centralization of royal authority in the Late Middle Ages led to important semantic transformations. The term *corpus mysticum* gradually lost its exclusive association with the Roman Catholic Church and came to function as a more general designation for corporate entities. As a result, a concept that originally belonged to theological discourse began to be widely used in a politico-legal sense, while the term *corpus politicum* increasingly replaced *corpus mysticum* as the preferred designation for the kingdom. The article also examines the role of medieval canonists in the processes of universalization and secularization of the concept of *corpus mysticum*.

Keywords: *corpus mysticum*, *corpus politicum*, *corpus Christi*, *political body*, *political theory*, *medieval political thought*.

REFERENCES

1. Plato. 2000. *The Republic*. Translated from Ancient Greek and with commentary by Dzvinika Koval. Kyiv: Osnovy. 355 c. (in Ukrainian)
2. Aristotle. 2000. *Politics*. Translated from Ancient Greek and with an introduction by O. Kusliuk. Kyiv: Osnovy. 239 c. (in Ukrainian)
3. Cicero, Marcus Tullius. 2019. *On the Laws. On the Republic. On the Nature of the Gods*. Translated from Latin by V. Lytvynov. Lviv: Apriori. 392 c. (in Ukrainian)
4. Saint Augustine. 2015. *Essential Exposition of Psalms*. Selected and Introduced by Michael Cameron, expositions and Psalms/ translation and notes by Maria

- Boulding, edited Translation by Boniface Ramsey. Hade Park, NY: New City Press. 514 p.
5. Saint Augustine. 2012. *The City of God*. Translation by William Babcock, notes by Boniface Ramsey. Hade Park, NY: New City Press. 640 p.
6. de Lubak, Henry. 2007. *Corpus Mysticum: The Eucharist and the Church in the Middle Ages*. Translated by Gemma Simmonds with Richard Price and Christopher Stephens; edited by Laurence Paul Hemming and Susan Frank Parsons. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 360 p.
7. Kantorowicz, Ernst. 1957. *The King's Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 624 p.
8. Radbertus, Paschasius. 2020. 'On the Body and the Blood of the Lord', with the 'Letter to Fredugard'. Translation, introduction, and notes by Fr. Mark G. Vaillancourt. Turnhout: Brepols Publishers. 208 p.
9. Ratramnus of Corbie. 1838. *The Book of Ratramn: The Priest and Monk of Corbey, Commonly Called Bertram, on the Body of the Lord*. Oxford: John Henry Parker. URL: <https://archive.org/details/BookOfRatramn/page/n7/mode/2up>
10. Macy, Gary. 1984. *The Theologies of the Eucharist in the Early Scholastic Period: A Study of the Salvific Function of the Sacrament according to the Theologians c.1080-c.1220*. Oxford: Oxford University Press. 262 p.
11. Lombard, Peter. 2010. *The Sentences: Book 4: On the Doctrine of Signs*. Translated by Giulio Silano. Toronto, Ontario: Pontifical Institute of Medieval Studies. 370 p.
12. Aquinas, Thomas. 2017. *Summa Theologiae*. URL: <https://www.newadvent.org/summa/>

The article was received by the editors 1.12.2025.

The article has been peer-reviewed 9.01.2026

The article is recommended for printing 30.03.2026

Article published 30.04.2026

Use of Artificial Intelligence: The author certify that no generative artificial intelligence tools were used in the conduct of the research or in the preparation of this manuscript